

Saksalaista sotataitoa Suomen puolesta – jääkärit 100 vuotta sitten

Jääkärit olivat nykytermiä käyttäen aikansa Y-sukupolvea, 90-lukulaisia. Heille Venäjän keisari, sotaväki ja hallinto olivat tulleet lapsesta asti ikävällä tavalla tutuiksi sortokausien valapattoina. Toki jääkärien joukko oli kirjavaa ja mukana oli monenmoista lähtijää, mutta yleiskuva on tältä osin selkeä. Tämän Y-sukupolven tavoitteena oli alusta alkaen venäläisten poistaminen kotimaasta ja maan itsenäisyys. Näistä alkuperäisistä ja periaatteellisista syistä jääkäreille vuoden 1918 sota oli vapaussotaa, jossa vastustajat olivat venäläisten lisäksi harhaanjohdettuja ja kotimaansa pettäneitä vallankumouksellisia.

Eri tutkimuksissa, aikalaisteoksissa tai kirjoituksissa on tuskin lainkaan tarkasteltu jääkärien saamaa koulutusta yleisen, 1.maailmansodan aikaisen saksalaisen tai yleiseurooppalaisen sotilaskoulutuksen kontekstissa. Tämä tarkastelukulma konkretisoi jääkärien saaman koulutuksen kokonaisuutta ja poikkeuksellisuutta sekä kirkastaa koulutuksen laatua ja systemaattisuutta. Esitelmässä näitä havaintoja kyettiin tarkastelemaan laajemmin. Valitettavasti tässä referaatissa on keskityttävä jääkärien koulutusvaiheisiin sekä vain keskeisimpiin havaintoihin.

Tilanne 100 vuotta sitten

Kun Suomen eduskunta hyväksyi Svinhufvudin senaatin itsenäisyysjulistuksen 6.12.1917, ei Suomessa voitu asiasta suuremmin iloita. Sisäpoliittinen tilanne oli äärimmäisen vaikea, oli lakkoiltu ja ääriainekset tekivät poliittisia murhia. Kansa oli jakaantumassa yhä jyrkemmin kahteen leiriin ja vallankumoushengen kiihottama, maassa oleskeleva venäläinen sotaväki oli kuritonta. Nuoren valtiomme johto joutui kulkemaan pahasti sokkona, koska ei ollut mitään varmuutta Neuvosto-Venäjän ja ulkovaltojen suhtautumisesta itsenäisyysjulistukseemme. Lisäksi omien poliisi- ja asevoimien puute ohensi itsenäisyyden vakuuttavuutta ja vaikuttavuutta sekä ulos- että sisäänpäin. Toivoa Saksan myönteiseen suhtautumiseen Suomen itsenäistymiseen antoi tosin Saksan yleisesikunnan päämajoitustemestari, kenraali Ludendorff, joka marraskuun lopulla rohkaisi Suomea julistautumaan itsenäiseksi ja neuvoi joulukuussa senaattia kääntymään Neuvosto-Venäjän puoleen itsenäisyyden tunnustamiseksi.

Saksan selkeänä strategisena tavoitteena loppuvuonna 1917 oli päästä irti sodasta Venäjää vastaan ja sitä kautta vapautua voimia vievästä kahden rintaman sodasta ja keskittää ponnistelut länteen, jossa Yhdysvaltojen panos alkoi näkyä myös maarintamalla.

Venäjällä oli valta vaihtunut marraskuun alkupuolella, kun bolsevikit olivat ottaneet vallan. Syntyneen Neuvosto–Venäjän tärkeimpänä tavoitteena oli vallankumouksen varmistaminen. Tämä kävi parhaiten pyrkimällä irtaantumaan sodasta keskusvaltoja vastaan ja keskittymällä vastavallankumouksellisten nujertamiseen. Yllättäen Saksan ja Neuvosto-Venäjän tavoitteet maailmasodan itärintamalla olivat osin yhtäläiset; aselepo ja rauhanneuvottelut.

Samaan aikaan pääosa jääkäreistä oli Kuurinmaalla täydennyskoulutettavina eri kursseilla. Kurssitarjonta oli syksyn 1917 aikana monipuolistunut ja tavoitteena oli tuolloin selkeästi itsenäisen Suomen tulevien asevoimien kaaderien tehtävät. Jääkärien vuodet Saksassa ja

Kuurinmaalla olivat pitkälti olleet Saksan sotapolitiikan leimaamia, näin oli myös loppuvuosi 1917. Elokuun alussa oli jääkäripataljoona 27 hälytetty jo valmistautumaan Suomeen lähtöön, mutta valmistautumiskäskey oli peruttu kuun puolivälissä. Syyskuun alussa oli Saksa vallannut Riian, mutta hyökkäys pysähtyi kaupungin pohjoispuolelle eikä jatkunut vielä tuossa vaiheessa kohti Pietaria.

Edellä mainituista suurvaltapoliittisista syistä johtuen oli tilanne loppuvuonna 1917 muuttunut jääkärien kannalta huolestuttavammaksi. Kaivattu kotiinpaluu tuntui siirtyvän hamaan tulevaisuuteen, koska Saksa ei halunnut vaarantaa mahdollisia rauhanneuvotteluja päästämällä jääkärit Suomeen. Tulevaisuuden huolta lievensivät kuitenkin pataljoonan johtosuhteisiin, kokoonpanoon ja koulutukseen liittyvät myönteiset asiat.

Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona n:o 27 ei kuulunut enää rintamavastuussa olevaan armeijaan, vaan oli suoraan Saksan Suuren yleisesikunnan (OHL 3) poliittisen jaoston alainen. Suuresti pidetty, ja suomalaisten aseman mainiosti ymmärtävä kapteeni Ausfeld oli tullut syyskuun lopussa jääkäripataljoonan komentajaksi. Ausfeld siirrätti pian nimityksensä jälkeen hyvässä yhteisymmärryksessä suomalaisten jääkärijohtajien kanssa vähemmän pidetyt ja jääkärien asemaa heikommin ymmärtäneet saksalaiset johtajat ja kouluttajat muualle. Johtamis- ja kouluttamisvastuu siirtyi täten lähes täysin suomalaisille. Samalla koulutuskielen lisäksi komentokieleksi tuli suomen kieli. Myös koko loppuvuoden työn alla ollut laaja Suomalainen Sotilaskäsikirja lähestyi painovaihettaan.

Jääkärikoulutuksessa oli joulukuussa 1917 päädytty vaiheeseen, joka jälkeinpäin tarkastellen näyttäytyy kohtuullisen loogisena tapahtumasarjana, ja jossa taktisen tason toimenpiteet ja tavoitteet saavat suuntansa ja sisältönsä strategiselta tasolta. Clausewitzin peräänkuuluttama sotataidon tasojen riippuvuus toisistaan näkyy näissäkin tapahtumissa selkeästi. Jääkärit olivat myös nykytermiä käyttäen ”strategisia korpraaleita”.

Saksalainen sotataito kehittyi

Saksalaiset olivat systemaattisesti kehittäneet sotataitoaan Napoleonin sodista lähtien. Tärkeimpiä tekijöitä oli korkealle tasolle kehitetty yleisesikunta, yhtenäinen ja kehittynyt upseerien ja asevelvollisten koulutus sekä 1900-luvun alkuun mennessä koko organisaation läpäissyt tehtävätaktiikka. Ranskaa vastaa käydyssä sodassa 1870-luvun alussa osoittivat saksalaiset korkea osaamistasoan. Kohti 1.maailmansotaa tekniikka vaikutti yhä syvällisemmin taktiikkaan; takaaladattavat kiväärit ja konekiväärit tulivat käyttöön ja tykistö siirtyi suora-ammunnasta epäsuoraan ammuntaan. Strategisesti suurin muutos oli rautateiden laajamittainen rakentaminen ja niiden käytön suunnittelu liikekannallepanossa ja keskitysmarsseissa.

Lähestyttäessä 1800-luvun loppua oli yhdistyneen Saksan sotilasstrategia vahvasti hyökkäyksellinen. Koska Saksa oli suurvaltojen Venäjän, Ranskan ja Iso-Britannian ympäröimä, laskettiin Saksan yleisesikunnassa, että vain hyökkäämällä voidaan turvata maan asema ja säilyttää aloite. Venäjän LKP:n oletettiin kestävän noin kuukauden, joten painotettiin sodan alussa välitöntä hyökkäystä Ranskaan ja vasta Ranskan lyömisen jälkeen kääntymistä päävoimin kohti itää (Schlieffen-suunnitelma). Nämä strategiset perusteet aiheuttivat sen, että myös taktiikka oli

hyökkäyksellistä. Tämä näkyi myös jääkäreiden saamassa koulutuksessa, vaikka jääkäreiden rintamavaihe olikin pääosin puolustuksellinen.

Saksa toteutti hyökkäyksensä kesällä 1914 suunnitelmansa mukaisesti, tosin vasenta hyökkäyssiipeä kohtalokkaasti heikentäen. Hyökkäys pysähtyi Marne-joelle ja lyhyen vetäytymisvaiheen jälkeen kaivautuivat armeijat lännessä puolustukseen. Pioneeritoiminnasta tuli kaikkien sotilaiden työtä ja tämän saivat kokea myös jääkärit. Toisen sotavuoden aikana pyrittiin löytämään ulospääsytie puolustusdilemmasta ja päädyttiin vähitellen iskuosastotaktiikan käyttöön. Iskuosastotaktiikka oli 1.maailmansodan eittämättä merkittävin taktinen innovaatio, joka kehittyi myöhemmin 2.maailmansodassa panssarijoukkojen kehittyessä salamasotataktiikaksi. Jääkäreille iskuosastotaktiikan oppeja koulutettiin useammassa vaiheessa kesästä 1916. Tositoimiin jääkärit eivät iskuosastohyökkäyksen osalta päässeet kuin pieniltä osin Schmardenin taistelussa. Myöhemmin iskuosastotaktiikan osaaminen tulee jääkäreillä esille dosentti Pasi Tuunaisen tutkimusten mukaan talvisodan mottitaisteluissa sekä eittämättä myös Karjalan armeijan hyökätessä 1941.

Ennen 1.maailmansotaa asevelvollisten koulutus Saksassa kesti jalkaväessä 2 vuotta ja ratsastavassa tykistössä sekä ratsuväessä 3 vuotta. Sodan alettua koulutus lyheni nopeasti 2-4 kk kestäväksi peruskoulutukseksi, joka tapahtui kotivaruskunnissa ja harjoitusalueilla. Koulutusta jatkettiin jonkin aikaa edelleen rintamien läheisyydessä. Jääkärien koulutus oli huomattavasti saksalaisten ”normaalia” sodan ajan asevelvollisten koulutusta syvällisempää ja pitempää. Myöskin upseerien ja kouluttajien määrä jääkäreillä oli saksalaisiin verrattuna vähintään kaksinkertainen.

Suomalaiset pääsivät nauttimaan erinomaisista harjoitusolosuhteista koko koulutuksensa ajan. Saksalainen koulutus oli systematisoitu kattavien ohjesääntöjen avulla ja harjoittelu tapahtui muihin eurooppalaisiin armeijoihin verrattuna laajasti erilaisilla armeijakuntien käytössä olleilla harjoitusalueilla, Lagereilla. Kun esim. Ranskassa suurimmat harjoitusalueet olivat vain vajaa 1000 ha, oli tyypillinen saksalaisen armeijakunnan harjoitusalue, kuten IX armeijakunnan Lockstedter Lager, jossa jääkärit koulutettiin, kooltaan yli 5000 ha. Lockstedtiin oli rakennettu majoituskasarmit ja logistiikka 8000 sotilaille ja 2000 hevoselle. Leirillä oli erilaisia harjoituspaikkoja, kuten ampumaratoja kivääri- ja kk-ammuntoja varten, käsikranaatinheittopaikkoja, pioneeriharjoitusalue asemien kaivuulle, räjäytystöihin ja vesistöharjoituksiin, tykistön ampumapaikkoja liikkuvine maalilaitteineen ym. Taisteluharjoituksiin ja marseihin käytettiin luonnollisesti myös ympäristön tieverkostoa ja maastoa. Myös Liepajassa, joka oli vanha venäläinen varuskuntakaupunki, olivat koulutusolosuhteet suhteellisen hyvät ja saksalaiset kehittivät niitä jääkärienkin aikana melko systemaattisesti.

Jääkärien saamasta koulutuksesta

Jääkärikirjallisuudessa on varsin seikkaperäisesti selvitetty suomalaisten vapaaehtoisten Saksassa vuosina 1915-1918 saamaa sotilaskoulutusta. Koulutuksen laatua on monesti jälkepäin kritisoitu. Tähän ovat syyllistyneet luonnollisesti jääkäri liikkeen ulkopuoliset tahot, vapaussodan aikana lähinnä Venäjällä koulutetut upseerit sekä osin ruotsalaiset vapaaehtoiset. Myöhemmin kritiikkiä ilmeni jonkin verran myös Kadettikoulun käyneiden upseerien taholta. Syyinä arvosteluun

oli osin monien jääkärien turhankin kevyin perustein tapahtunut nopea yleneminen sekä arvostelijoiden oman aseman pönkittäminen kamppailussa kelpoisuudesta upseerien ylempiin virkoihin. Vastaavasti jääkärit luonnollisesti korostivat saamansa koulutuksen merkitystä.

Eri aikalaislähteet painottavat ”preussilaista kuria” ja koulutuksen monipuolisuutta, joskin myös sen kirjavuutta. Kova kuri on sotaväelle itsestäänselvyys, mutta se ei ollut välttämättä itsestäänselvyys Suomesta vapaaehtoisena lähtijöille. Lisähaasteen teki vielä se, että pfadfinder-kauden alussa kuri oli löyempää ja kiristyi erityisesti joukon kasvaessa ns. suuren värväyksen aikana. Koulutuksen jaksottaisuus ja kurssien kirjavuus johtui taas lähinnä suunnittelun vaikeudesta, koska ei ollut mahdollista määrittää selkeitä aikatauluja ja koulutuksen tavoitteetkin vaihtelivat eri vaiheissa. Jääkärien onneksi heillä oli aina talveen 1917 johtajanaan rohkea ja osaava majuri Maximilian Bayer. Bayer oli saanut yleisesikuntaupseerikoulutuksen ja hän hallitsi taktisten asioiden lisäksi jääkäri liikkeen strategiset kytkennät sekä ymmärsi ulkomaalaisia ja heidän motiivejaan.

Jääkärien koulutus voidaan tunnetusti jakaa neljään suhteellisen selkeään vaiheeseen:

- Pfadfinder-kauteen helmikuusta 1915 syyskuun alkuun 1915
- Harjoitusjoukko-kauteen syyskuusta 1915 toukokuun loppuun 1916
- Rintama-kauteen kesäkuusta 1916 maaliskuun loppuun 1917
- Liepajan koulutusvaiheeseen huhtikuusta 1917 helmikuuhun 1918

Näiden koulutusvaiheiden tavoitteet vaihtelivat runsaasti. Pfadfinder-vaiheessa, koulutettavien ollessa lähes kauttaaltaan opiskelijoita, koulutettiin sotilaiden perustietojen lisäksi myös sotilasjohtajan taitoja ja toimimista tiedustelijoina sekä rintaman takaisina sabotööreinä. Jalkaväki- ja pioneerikoulutus painottuivat saksalaisten upseerien ja aliupseerien johtamassa ja toteuttamassa, osin kovin vanhanaikaisessa koulutuksessa. Johtajina toimivat saksalaiset upseerit olivat saaneet oman peruskoulutuksensa vuosisadan alussa ennen tekniikan aiheuttamaa suurta muutosta, eivätkä länsirintaman taistelukokemusten mukanaan tuomat uudet opit olleet vielä tavoittaneet heitä, ehkä pioneeritoimintaa lukuun ottamatta. Eri kurseja ja niiden sisältöä kehiteltiin ajan ja osin muuttuneiden tavoitteiden myötä. Leimaa antavaa tälle vaiheelle olivat kurssien opetussisällön vaihtelut ja saksalaisten häilyvä kanta kouluttamiseen ja sen jatkamiseen yleensä.

Harjoitusjoukko-kautena (Ausbildungsgruppe Lockstedt) koulutus oli jo selkeästi systemaattisempaa ja kurssin keskeyttämistä ei tarvinnut pelätä jatkuvasti. Otettiin käyttöön jääkäri-nimitys sekä johtajille räätälöidyt sotilasarvot. Uusiin sotilasarvoihin ylennetyt pfadfinderit saivat runsaasti vastuuta. Koulutus tapahtui osin saksaksi, mutta osin myös suomeksi ja ruotsiksi. Koulutuskokoonpanot kehittyivät kattamaan uusia aselajeja, kuten tykistön ja viestin. Uusien tulokkaiden, B-jääkäreiden 8 viikon ”alokasvaihetta” seurasi tutkinto, jonka läpäisy tiesi ylenemistä A-jääkäriksi. Opintoja helpotti jääkärien itsensä laatima suomalais-saksalainen sotilassanakirja sekä osin suomennettu jalkaväen harjoitusohjesääntö. Tuhannes jääkäri saapui Suomesta vuoden vaihteessa 1915/1916 ja keväällä kykenivät jääkärit jo toimimaan vahvennetun jääkäripataljoonan taisteluosastona vaativissa maastoharjoituksissa.

Koulutusta oli myös kehitetty vastaamaan ajan haasteita ja nuorempia sekä ennakkoluulottomampia saksalaisia upseereita liittyi joukon kokoonpanoon. Vaihe huipentui

liikekannallepanoon toukokuussa 1916, jota seurasi valmisteluosien siirtyminen Kuurinmaalle sekä muutaman päivän viiveellä jääkäripataljoona 27:n keskitysmarsssit kolmella junalla tulevan rintamalohkonsa taakse.

Lockstedtin harjoitusleirillä pidetty koulutusvaihe oli päättynyt, mutta leirille jäi pataljoonan täydennysjoukko, jossa koulutettiin ja josta täydennettiin pataljoonaa rintamavaiheen aikana noin 400 miehellä.

Alkoi 9 kuukautta kestänyt rintamavaihe, jolloin jääkärit ryhmittivät kahdesti eri lohkoille puolustukseen; taistelijaotus tarkistettiin tilanteen vaatimalla tavalla, johtamisyhteydet rakennettiin, tulenkäytön valmisteltiin ja toteutettiin ja huollon eri lajit saivat runsaasti kokemuksia. Rintamavaiheeseen kuului myös aktiivista tiedustelu- ja partiotoimintaa. Perusteellisen puolustussodankäynnin opin lisäksi jääkärit saivat kokemusta toiminnasta ylemmän johtoportaan reservinä, johon liittyen pataljoona joutui suorittamaan vaikeissa talviolosuhteissa runsaasti vaativia siirto- ja valmistautumistehtäviä.

Neljännän koulutusjakson eli Liepajan-vaiheen aikana jääkärien koulutus monipuolistui ja tavoite oli selvä; kouliintua tulevan, itsenäisen Suomen asevoimien kaadereiksi. 100 vuotta sitten tämä vaihe oli lopuillaan, tosin jääkärit eivät sitä tietäneet. Koulutus oli edennyt nousujohtoisesti ja tässä vaiheessa pfafindereillä oli parhaimmillaan yli kahden vuoden syvälinen kokemus johtajina niin koulutuksen, hallinnon kuin taistelujenkin osalta. Myös myöhemmin saapuneista jääkäreistä etevimmät olivat ylenneet ryhmänjohtajiksi ja heidän vastuunsa lisääntyi nopeasti. Samanaikaisesti oli loppusyksystä 1917 alkaen päästetty lähinnä huonompaa aineista siviilitöihin Saksaan. Toimenpide oli edelleen vahvistanut jäljellejääneitten yhtenäisyyttä, jota oli eri vaiheissa koeteltu.

Lopputulos oli hyvä ja toimiva

Joulukuussa 1917 oli Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona n:o 27 erinomainen joukko, joka oli valmis siirtymään Suomeen, tarvittaessa taistelemaan ja tarvittaessa aloittamaan asevoimien perustamisen. Molempia tehtäviä oli edessä. Jääkärit eivät varmasti olleet tarpeeksi hyvin koulutettuja perustamaan armeijaa, mutta he olivat varmasti olosuhteisiin nähden erinomaisesti ja monipuolisesti koulutettuja sekä kurinalaisia ja voimakastahtoisia sotilaita. On vaikeaa nähdä, olisivatko suomalaiset nuoret vapaaehtoiset miehet voineet saada jossain toisessa valtiossa paremman koulutuksen kuin Saksassa – tuskinpa.

Valtakunnan kokonaisuuden kannalta jääkärien merkittävin työ painottuu vapaussodan taisteluista huolimatta kuitenkin nuoren valtiomme asevoimien rakentamiseen ja se huipentuu talvisodan ja jatkosodan joukkojen johtamiseen. Näin ollen voitaisiin perustellusti myös vapaussotaa pitää jääkärien saamana käytännön täydennyskoulutuksena. Ei ehkä niinkään taktiikan osalta, koska koulutettavat eivät juuri mahdollistaneet taitavaa taktiikan käyttöä, vaan enemmänkin asevelvollisten johtajina ja kouluttajina. Ilman vapaussodan eturintaman koettelemuksia ei jääkäreillä olisi ollut niin hyvää ja kokemusperäistä pohjaa johtaa ja kouluttaa tavallisia suomalaisia, usein vastahakoisiakin miehiä. Näissä taisteluissa luotiin suomalaisen asevelvollisuusarmeijan ja samalla aseveljeyden perusta. Samalla jääkärit pakostakin joutuivat

miettimään myös hävinneen osapuolen motiiveja. Ehkäpä he joissain tapauksissa jopa arvostivat sitä periaatteellisuutta, jota osa punaisista osoitti. Vaikeat kokemukset vapaussodassa pitivät valtaosan jääkäreistä myös erossa politiikasta, mikä ei ollut todellakaan itsestään selvää 1930-luvun Euroopassa.

Lukuisat jääkärit saivat myöhemmin monipuolista täydennyskoulutusta, osa ulkomaillakin. On selvää, että jääkärien Saksassa ja Kuurinmaalla saama käytännönkin koulutus oli hyvin erilaista. Osalle jääkäriaika oli selvästi toisia pidempi. Osa sairastui, osa komennettiin koulutuksen eri vaiheissa toisiin tehtäviin pois koulutusjoukosta tai rintamalta. Palattuaan Suomeen joutui moni jääkäri vapaussodassa tai sen jälkeen liiankin vaativiin tehtäviin. Valtaosalle saatu koulutus antoi kuitenkin riittävän ja hyvän pohjan tulevalle sotilasuralle. Merkittävää oli myös jääkärien keskinäinen verkottuminen ja yhteenkuuluvuus, jota yhteinen jääkärimerkki korosti. Siinä ei sotilasarvo juurikaan merkinnyt, mikä edelleen vahvisti armeijan yhtenäisyyttä. Johtajat tunsivat alaisensa ja kaikilla oli taatusti käytännön kokemuksia sotilaan iloista ja suruista. Niitä avuja tarvittiin erityisesti viime sotien aikana ja ne kehittivät jääkäreistä uskottavia johtajia, johtajia joita asevelvollisarmeijan oli helppo ja velvoittava seurata.